

נעשה על ידי שישאל אדירים הם ביראתו העליונה, ועל ידי זה נתוודע אות שמו הגדול בגבורה עליונה, מקור היראה העליונה. **יבא ידיד כו' ויבנה ידיד לידידים** – כי ע"י התקשרות ישראל באהבה אליו ית', נתוודע בעולם אהבתו אלינו בבנין בית המקדש, חדר האהבה. ושתי הפעולות הנוראות האלה הם ממקור שתי אותיות ראשונות של שמו הגדול. **יבא טוב כו'** – כי עיקר שם טוב לא יקרא כי אם התורה שלימה, כאמרם ז"ל 'ואין טוב אלא תורה', ועל ידי הכשר איש הטוב, זה משה שנאמר **ותרא כי טוב הוא**, וגם כללות ישראל יש עליהם שם טוב הזה, כמו שנאמר **הטיבה כו' לטובים** – זכו להגלות אור התורה בעולם, והוא רמזו לאות הג' משמו הגדול. **יבא זה כו'** על ידי זה נגלה האות האחרון, כמו שאמרו ז"ל **ומקבל זאת כו'** – כי השפעות הטובות כולם מקבלים אנו על ידי אות הזה, אשר היא שוכנת אתנו כידוע. ותכלית דבריו ז"ל כי על ידי כנסת ישראל בשלימות עבודתם יקודש שמו הגדול בעולם.

וגם עתה בכח ובחיוב על האדם השלם לעבדו באמת ביראה ואהבה ותורה ומצוה, הכל ביחוד, ועל ידי הכשירו יתקדש ויתוודע שמו הגדול בכל פעולותיו הטובים, ואז יהיה השם שלם כו'. כן יהי רצון. והבן.

ולזה סמך מאמרו של ר' יצחק **בשעה שחרב בית המקדש, מצאו הקב"ה לאברהם כו'** – כי בעונותינו נחרב בית המקדש ותהי להיפך בעוה"ר, כי בא לידי חילול שם הגדול, על כן בא אברהם אבינו ע"ה ראש למודיעים שמו הגדול, לידע מדוע נעשה ככה, ואומר לו הקב"ה: בניך חטאו, כי החטא גרם את זאת, והמליץ עבורם שמא בשוגג חטאו כו' עד שהודיע לו הקב"ה כו' – לעומת שלימות העבודה אשר הם ד' מדריגות זו למעלה מזו כאמור למעלה, ככה היה להיפוך, כי ירדו ד' מדריגות אחורנית, והחטא גבר עד שרחוקים היו מהתשובה על כן נחרב הבית ותופר האהבה וצעק אבינו שמא ח"ו כו' ונתפרדה החבילה חלילה – השיב לו 'זית רענן כו' – כך ישראל אחריתן בסופן, וסתירה זו צורך בנין הוא כי ממנה יבנו עדי עד'.

דף נד

'משום רבי חנינא בן גמליאל אמרו: מחמיצין... אפילו תימא רבנן, נהי דחמץ גמור לא הוי, חמץ נוקשה הוי'. ורבי חנינא בן גמליאל סובר שהוא חמץ גמור, ולכך מחמיצין בו את המנחות שנאמר בהן **חמץ בתורה** (ש"ת הרשב"א ח"א שלג. וע"ע בשער המלך חמץ ד, ח ד"ה ולכן נ"ל). וסובר כדעת אביו – רבן גמליאל (בפסחים לו) שמי פירות מחמיצים, וממהרים להחמיץ. ויתכן לומר שגם לר"ח אינו אלא נוקשה, אלא שלדעתו חמץ נוקשה לענין מנחות נידון כחמץ לכל דבר, ולכך מחמיצים בהם (כן צדדו בתוס' לעיל נג. לתירוץ אחד). ע"ע בדיני מי פירות, בבירור שיטות הראשונים וההלכה – באו"ח תסב; זבח תודה; חזו"א או"ח קכא, יא-יב ומנחות לה, ד; אגרות משה או"ח ח"ד צה; שבט הלוי ח"א קנא.

ז'כל היכא דמעיקרא לא הוה ביה והשתא הוה ביה – מדרבנן'. יש לפרש מה מכריח לרבה לומר כן, מדוע אין נוה לו לומר שבתפח נחלקו החכמים האם משערים מדאורייתא לכמות שהיו או כמות שהן, כמו שסברנו בתחילה – מפני ששינונו במשנה 'בשר העגל שנתפח ובשר זקנה שנתמעך משתערין לכמות שהן' – והלא בבשר

שנצטמק טהור לכולי עלמא, שהרי משתער כפי שהוא עתה – וכיצד ניתן לפרש במשנה 'לכמות שהן' – אלא ודאי המשנה מדברת (לדעת שמואל ור' שמעון ברבי וריש לקיש) בצמק וחזר ותפח, שלכן משערים כמו שהיו. ומכך שנחלקן בנדחה וחזר מוכח שאם לא היה בו שיעור מעיקרו ותפח – לכולי עלמא אינו אלא מדרבנן (עפ"י חזו"א עוקצין ג, ד).

והטעם שתקנו חכמים כן – משום הרואים, שיראו טומאה נוגעת במאכל זה שנראה בו כשיעור, והרי אנו מטהרים אותו – לכך גזרו בו טומאה.

ואולם לענין חיוב חלה, כאשר לא היתה בעיסה שיעור חיוב מעיקרא, ותפחה באפייתה – לא חייבו חכמים בחלה, שאין לגזור שם משום הרואים שהרי אינם יודעים שלא הופרשה חלה קודם לכן. ועוד, הרואים תולים שתפחה מחמת אפיה, שכן דרכה של עיסה [ולעולם הרואים תולים בהתר ואין מחזיקים אנשים כרשעים] (עפ"י שו"ת הרא"ש ב, יד; שו"ת הרשב"א ח"א תסא-תסב).

לפי הסברה האחרונה לכאורה יש לומר שבתפחה שע"י אפיה לא גזרו טומאת אכלין מדרבנן, כי הרואים יודעים שכך דרכה של עיסה. ואולם יש לומר לא פלוג רבנן ובכל נתפח גזרו טומאה. ועוד י"ל שהרואים סבורים שהקובע לענין טומאה היא הפת כמות שהיא עתה, ואינם יודעים שנקבע לפי הכמות שקודם האפיה [משא"כ לענין חלה הדבר ידוע שהשיעור הוא בקמה, או סבורים שהופרשה חלה]. הלכך גם זה בכלל הגזרה.

ומפורש הדבר במשנת עוקצין (ב, ח): פת סופגנין משתערת בכמות שהיא. וצריך לומר שהוא מדרבנן משום הגזרה, וכמו שהעיר החזו"א (עוקצין ג, ה, ע"ש).

ואולי יש לחלק בין התנפחות מחמת לחות וכדומה, שיכולה לשוב ולהצטמק בהעדר הלחות שנתוספה, ובין אפיית פת, שכך טבעה ודרכה ואינה חוזרת להיות עיסה. אשר לפי זה מדאורייתא יש לילך כמות שהיא עתה. אך דוקא לענין טומאת אוכלין, אבל לענין חלה השיעור נקבע בקמה, וכפי שבררו הראשונים. [ומה שלענין מנחה היתה דעה שמשערים בכמות שהיו, מפני שהקומץ שאמרה תורה היינו סולת ואף ללא מים, הלכך אין להכליל את המים בתוך מדת הקומץ].

ולפי זה מיושבת הערת החזו"א שם, מדוע לא הוכיחו כאן ממשנת סופגנין שמדרבנן טמא, כי להאמור הדין שם אינו מפני גזרת חכמים.

לענין חיוב ברכה אחרונה באכל שתפח או צמק; במשנה ברורה (רי, א) הביא בשם אחרונים שפת סופגנין שתפחה ואין החללים שבה מורגשים – האוכל כזית ממנה כמות שהיא, אינו מברך ברכת המזון, שהרי לפי האמת לא אכל כזית. וכן אם היתה כזית ונצטמקה ונתמעטה מכזית – אין מברכין לאחריה אלא אם כן חזרה ותפחה.

בחדושי הגרעק"א (שם) הביא בשם 'גן המלך' שפת שתפחה ועמדה על כזית – ספק אם מברכין ברכה אחרונה. [יתכן שזו גם כוונת דברי המשנ"ב שלא לברך – מפני הספק, שהרי אין כאן ספק בברכת המזון דאורייתא, כי בשיעור כזית עסקינן, לא בכדי שביעה].

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א עא) תמה מאד על כך, מה מקום ספק יש כאן, הלא מבואר בגמרא שמדרבנן החשיבוהו לכזית א"כ ודאי חייב לברך מדרבנן [ומדאורייתא ודאי פטור].

כיוצא בזה תמהו עוד אחרונים על מש"כ בגן המלך שהיות וברכה אחרונה אינה אלא מדרבנן, לא מצינו שתקנו תקנתא לתקנתא – והלא מבואר כאן שגם בטומאה שעיקרה דרבנן כנותר ופיגול, גזרו חכמים, והוא הדין לענין ברכת 'בורא נפשות'. ונראה סברתו שיש מקום להסתפק כיון שלא מצינו שתקנו אלא לענין טומאה, ומניין לנו להשוות הדברים מדעתנו, שתקנתם אמורה גם לענין ברכה. או שמה תקנו תקנה כללית לילך בתר השתא. וכן בספר 'אמרי בינה' (טו) כתב כעין זה לקיים דברי גן המלך. וכתב להוכיח הדבר מכמה ראשונים שמאכל פחות מכשיעור שתפח – פטור מברכה אחרונה.

ואולם לפי מה שצדדנו לעיל נראה לכאורה שתפחה טבעית שמחמת האפיה ולא מחמת משקין וכדו' – מדאורייתא משערים

כמות שהיא עתה, מלבד החללים הניכרים – שאין לצרפן. ושמה המשנ"ב לא דיבר אלא בנתפחה מחמת משקין וכדו', אבל מחמת האפיה – אין צריך למעכה כדי לשער. וצ"ב ובדיקה.

(ע"ב) 'דיחוי באיסורין'. בגדרי הדין ובמסתעף, עיין:

חלקת יואב יו"ד יא (– איסור שנפגם וחזר ותיבלו. וע"ע שבט הלוי ח"ב לח);

שבט הלוי ח"ב מב, ד (– בבאור ראית הראב"ן (ח) מכאן לענין 'חזר וניעור');

(ע' בראשונים ע"ז עג. ובתורת הבית (ד, ב) אודות איסור שנתערב והותר ושוב נתרבה חלקו בתערובת שדינו ב'חזר וניעור', אין אומרים בזה 'דיחוי' שאין דיחוי באיסורים. ואפשר שלדעתם אין זה שייך לנידון דידן שיש צד לומר דיחוי בשיעורים [ולאו דוקא לענין איסור אלא גם לענין טומאה, וכן לענין הוצאת שבת], אבל באיסור שהותר חזר ונאסר, וכמו שאין דיחוי במצוות). ברכת מרדכי ח"ב ז, ד (– שיעורי כזית, בחפצא או במעשה האכילה).

'המרבה במעשרות פירותיו מתוקנים ומעשרותיו מקולקלין' – מפני שאין דעתו להפריש גם על

העודף שנותן, ונמצא אותו עודף נשאר בטבלו (עפ"י רבנו גרשום כאן; 'שיטה לא נודע למי' קדושין נא.).

ואם דעתו שהמעשר יחול גם על העודף שנתן, לכאורה באנו לשאלת 'ברירה', שהרי לא בירר היכן המעשר והיכן החולין שעמו. אך יתכן שמ"מ הפירות שאצלו מתוקנים, כיון שהפריש וקבע את מקום המעשר באותו חלק שנתן (ע' כע"ז בים של שלמה סופ"ה דב"ק; מקדש דוד תרומות ה; עונג יום טוב לג; מעדני ארץ תרומות ג, ח).

'לא, הכא בתרומת מעשר ואבא אלעזר בן גומל הוא...' – אבל לחכמים אין להפריש תרומת מעשר

באומד. והתוס' צדדו לומר שלא נחלקו חכמים אלא לענין לכתחילה, אבל אם הפריש לפי אומדן ולא נתכוין להוסיף – אינו כמרבה על המעשרות ותרומתו תרומה. ובתירוץ השני כתבו שמחלוקתם אמורה לענין דיעבד, שלדעת חכמים הרי זה כמרבה במעשרותיו שהם מקולקלים. וכן כתב הרמב"ן (בגטין לא) והרשב"א (בביצה יג). וכן נראית שיטת הרמב"ם (תרומות ג, ט).

וזה שלא כדברי ה'כפתור ופרח' (כד) שבדיעבד מה שעשה עשוי. וכן כתב בספר שערי צדק (לבעל חיי אדם. י, יא) שכיון שבדיעבד תרומתו תרומה, ובלבד שלא נתכוין להוסיף – לכך מותר אף לכתחילה לעשות כן בדמאי. אך כאמור מהרמב"ם ושאר ראשונים משמע שאף בדיעבד אין תרומתו תרומה. ולפי זה אף בדמאי יש להקפיד.

ואולם פשוט הדבר שאם מפריש באומד, אלא שמפרש ואומר שהתרומה תחול רק על אחד ממאה – אין זה בכלל 'אומד' כלל (עפ"י מעדני ארץ תרומות ג, ט).

ע"ע שבט הלוי ח"ב רטו, ג בבאור מחלוקת התנאים בתרומות, אם תרומה עולה במאה ועוד או במאה – האם מהתורה תרומת-מעשר באחד ממאה במדויק, או מצוותו מעט יותר משום אומד יפה, כמו שצדדו התוס'.

– כיון שסובר רבי יוסי כאבא אלעזר בן גומל, לכך היה מפריש בעצמו תרומת מעשר לכהן, שכן גם לענין זה הקיש אבא אלעזר תרומת מעשר לתרומה גדולה, שיש רשות לבעל הבית לתרומה (עפ"י גטין לא. וחכמים חולקים – ע"ש בריטב"א ומאירי ועוד). וכן אמר רבי יוסי (בתוספתא תרומות א ובירושלמי שם) בעל הבית שתרים את המעשר מה שעשה עשוי.

דף נה

'שאני גרוגרות הואיל ויכול לשולקן ולהחזירן לכמות שהן'. ונראה שהוא הדין לענין שאר איסורים, כגון תאנת ערלה שנצטמקה ועמדה על פחות מכזית – היות ויכול לשלקה ולהחזירה לכמות שהיתה – חייב.